

Všední den zdá se nám nekonečně přiléhavým vyjádřením života civilizovaného živoření. Mechanické utváření světa, technická organizace ústrojí této zeměkoule a rytmus vlaků a motorů s logikou dělení, násobení a sčítání zavalily staromódní přístroj na pohybování, trávení a milování, který nazývají člověkem, tou měrou, že by mu nezbylo buď se přizpůsobit anebo zhynout nudou v pravidelném bludišti civilizace. Ale člověk se dovede ještě smát, a potud bude živ. Bylo plno jeho vlastností a potřeb, které dnes se ukázaly nevhodně nemódními a jichž uplatňování je spojeno s obtížemi rostoucími v lidech samých. Uspokojení jakékoli v provozu životním na této kluzké kouli s moři a pevninami bylo spojeno s vyřadováním celých pletenců dojemně trapných předmětů, úkonů, myšlenkových pochodů a pocitů ze souvětí života někam do muzeí a k mrtvým na hřbitov. Lidi si postupně generace po generaci uvědomují smysl zjednodušení a neradi se schovávají s nepotřebnými krámy. Tak zahynuly petrolejové lampy, J. V. králové, pásky na vousy, dobrovolná chudoba a strašidla. Účelnost byla dobrovolně i nedobrovolně, ale nakonec přece uznána za nejpohodlnější dopravní prostředek na této cestě životem od narození k smrti a ještě kousek potom na cestě do krematoria. Účelnost vystoupila jako bezohledný imperativ. Neohlížela se na nic a na nikoho. Neušetřila nic. A jde dále.

Podřídila si i všechny krásy světa, které se až dosud vymykaly řádu a kázni nevyhnutelných potřeb a nutné organizace. Malířství ztratilo celou sérii svých funkcí. Portrét byl pochován fotografií a mrtvé galérie předků nahrazeny živými záznamy filmovými. K směšnosti přebraná témata krajinomalby byla odstavena skutečnější krásou a přesnější pravdou, než je obraz: přírodním snímkem a kartografií. Ze všech tajemství, která směle vymyšlena a řešena lidmi, zbyla jen záhada fantazie a její citlivá hra s poezií. Slovo, jehož možnosti psané i vyslovené nebyly dosud vyčerpány, rozvíjí se básněmi souběžně s filmem. Poezie je kinomatografem představ. Vyšínula se nad optické básně epických obrazů vzrůstající chápavostí čtenářů, a tím novými svými možnostmi. Slovo se stalo absolutnějším projevem. Poezie dosáhla výraznosti hudby. Malířství zůstalo zajato rámem. Sopka dojmů pohasla a rám je hranicí kráteru. Krajina sama podlehla útoku poezie. Proměnila se před očima malířů v popsané ulice s plakáty a reklamami. V každém úseku městské krajiny je zavěšena příroda mezi rozdělovací znaménka typografické konstrukce. Aeroplán neletí bez označení AE 7 na křídle, kráva se nepase bez štítu van Houten's Cacao za sebou a Eiffelova věž hasne v noci, kdyby nesvítíl Citroën. Lidé nežijí bez novin a obrazy, které neprozrazují závislost jejich na poezii písmen, zachycují jen jejich okamžiky nudy. Písmena vnikla do světa a rozmnožila se jako australský králík k nevyplenění. Pokusy trosečnicků vsunout je do obrazu narazily na plochu plátna, kterým nebylo lze projít do živého světa ohňostrojů vířivého pohybu. Nezažily čin beznadějí počínání příliš lartpourlartistického, než aby obstálo před požadavky střízlivého diváka. Pokud malířství není poezií, čistou lyrickou poezií, pokud není abstraktním pokusem, nemá půdu pod nohama a poslání. Ale i v kladném případě své transformace v básnictví je porážkou sama sebe. Přestává být malířstvím a začíná být literaturou. Konec umění, které předpověděl Karel Teige, počíná koncem malířství. Zbylo jen vžité malování. Svým cílem omezený projev fantazie, vkusu a umění. Plakát a karikatura.

Karikatura není realismem, je v podstatě nad ním a víc než jím. Je pravdivější než pravda, nahatější než nahota, věrnější než dokonalý portrét a fotografie. Karikatura, pokud není zkreslující pomůckou agitace, pokud nekreslí politické odpůrce s oslíma ušima, je objektivní až do krajnosti. Objektivní názor je vždy zdrcující. Skutečnost, pravá skutečnost, ta, co není na povrchu a která v první živé harmonii i pokrytecké společnosti uniká, vždycky zlehčuje vážnost, krásu a počestnost. Všecky vlastnosti, které si společnost představila jako vzorné a jichž existenci obratně předstírá, vypaří se v průchodu čoučkou karikatury. Karikovaná skutečnost prošla očištěm. Nikdo není bez hříchu. Je cestou k pravdě a filosofii skepse. Je projevem nedůvěry všemu a ironií, která reguluje stolicí lidstva. Je projímadlem pýchy a gesta. Je nediskretním prozrazením všeho toho, co by nemělo být řečeno.

Všechny tyto účely kresby karikatur by byly záporným posláním. Nevěřím natolik v moudrost lidí, že by se obnažováním svých vad zastyděli nad sebou. Byl by to didaktický výklad tohoto cestování za pravdou. Karikatura má místo v lidském životě mnohem určitější a mnohem účelnější.

Objev pravdy je objevem smíchu. Není směšnosti, která by nebyla podmíněna skutečností až na kost opravdovou. Pravda je k smíchu. Toto je zákon daný všemu na zemi a jediné vysvobození ze všech smutků světa. V koloběhu tragédií, které komediantská společnost slzavě sehrává, zdobíc je vlajkoslávou skromných slov a řečmi v nadpřirozené velikosti, pravda padá ke dnu. Její vytažení na povrch tahem pera je katastrofální proměnou okázalosti v blbost a vážnosti v komiku. Pokud to karikatura dovede, je otázkou umění, pokud to činí, je otázkou nelibosti, cti a ducha umělce. Tím, že karikatura kazí lidem potěšení z dovedné lži anebo samolibé komedie, je dána její užitečnost. Je dovolenou vivisekcí a stačí, zůstane-li jí. Objevy skutečnosti k popukání, objevy věci úžasně veselé a celý životopis národního hrdiny n.úže překreslit v knížku anekdot. Chcete-li to nazvat profanací, usvědčujete se v lásce k divadelnictví, se kterým lidstvo kočuje

z generace do generace. Jste-li schopni úsměvu, usmějte se, neboť uvědomění si reality vede vždycky k veselosti. Ve všech situacích vyhrává vtip, neboť je jediným řešením beznaděje a pesimismu, ke kterým současný řád světa člověka samozřejmě vede. Objevíte, že pravda není tak zlá a nebezpečná. Tím, že poznáte směšnost reality, neutečete od ní. Tím, že shledáte někoho zábavným a veselým, nezanevřete na něho. Obyčejně se hřešívá na to, že karikaturou se kreslí mstil. To je ovšem otázka kreslíře. Karikatura nemusí být jízlivá, k směšnosti není třeba jedu. Skutečnost je dávno dost dobrá k smíchu. Na pravou míru lze věci uvést kázní svého temperamentu. Uličnictví má své meze stejně jako umění.

Karikatura církví bojujících, karikatura propagandy, revoluce, agitační pomůcka, to je třída užité kresby, která není špatná, protože ztratila objektivitu pro tendenčnost, ale která je dobrá jen proto, že je dobře nakreslena. Lze ji samu lehko skandalizovat. A to určuje její omezení.

Pegas malířů chcipl podvýživou. Život karikatury je dán délkou života posledních dvou lidí, kteří budou umět vzájemně se karikovat. A i když nebudou umět kreslit, je přece život karikatury nerozlučně spojen s jejich životem. Neboť zrcadlo lže, ale kritický pohled na bližního je nevyjádřenou jeho karikaturou. Každého a vše lze vyjádřit zkratkou karikatury. Neboť není ničeho, co by vlastně nebylo koneckonců k smíchu.

(Volné směry 26, č. 7—8, listopad 1928)